

OCHRONA SIEDLISK I GATUNKÓW NA TORFOWISKU RYNKI W NARWIAŃSKIM PARKU NARODOWYM

Iwona Laskowska

Abstrakt. Projekt „Ochrona siedlisk i gatunków na torfowisku Rynki w Narwiańskim Parku Narodowym” ma na celu ochronę i zachowanie różnorodności biologicznej torfowiska Rynki poprzez: wykup gruntów na potrzeby ochrony siedlisk i gatunków, inwentaryzację i monitoring przyrodniczy, zabiegi ochronne – odkrzaczanie, zwiększenie świadomości ekologicznej społeczności lokalnej.

Słowa kluczowe: torfowisko, zakrzaczenia, zabiegi ochronne, monitoring przyrodniczy

CONSERVATION OF HABITATS AND SPECIES IN THE RYNKI BOG IN NAREW NATIONAL PARK

Abstract. The project “Conservation of habitats and species in the Rynki bog in Narew National Park” aims to protect and preserve biodiversity through the Rynki bog: purchase of land for the protection of habitats and species, inventory and natural monitoring, protective treatments – removing bushes, increase awareness of the local community.

Keywords: bog, bushing, protective treatments, monitoring of wildlife

Wstęp

Wyjątkowe walory przyrodnicze obszaru torfowiska Rynki dostrzeżone zostały jeszcze przed powołaniem Narwiańskiego Parku Narodowego (NPN). Pierwsze inwentaryzacje przyrodnicze wykonane na początku lat 90. XX w. opracowane zostały na potrzeby projektowanego rezerwatu przyrody „Rynki” (Lewatrowski 1993, Kołos, Matowicka 1993). Kolejne badania wykonane w latach 1999-2002 w ramach Planu ochrony NPN potwierdziły wyjątkowe walory torfowiska, jednak wskazały pilną potrzebę ochrony czynnej obszaru ze względu na zagrożenie rozprzestrzenianiem się zakrzaczeń. Szansą na kompleksową ochronę obszaru było

ogłoszenie w 2008 r. konkursu nr 1/2008 „Ochrona siedlisk i gatunków *in-situ*”, do którego przystąpił Narwiański Park Narodowy składając wniosek pt „Ochrona siedlisk gatunków na torfowisku Rynki w Narwiańskim Parku Narodowym”. Po pozytywnej ocenie formalnej i merytorycznej projekt został umieszczony na 5 miejscu listy rankingowej Ministra Środowiska. W dniu 25 maja 2009 r. NPN jako pierwszy w Polsce podpisał umowę o dofinansowanie projektu konkursowego w ramach V Osi Priorytetowej. Projekt „Ochrona siedlisk i gatunków na torfowisku Rynki w Narwiańskim Parku Narodowym” jest finansowany ze środków Unii Europejskiej z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu Państwa. Wartość projektu 1.230.014 PLN.

Głównym celem projektu jest ochrona i zachowanie różnorodności biologicznej torfowiska Rynki przez: wykup gruntów na potrzeby ochrony siedlisk i gatunków, inwentaryzację i monitoring przyrodniczy, zabiegi ochronne – odkrzaczanie, zwiększenie świadomości ekologicznej społeczności lokalnej.

Torfowisko Rynki

Torfowisko Rynki zajmuje powierzchnię 351ha, położone jest w południowej części Narwiańskiego Parku Narodowego w gminie Turośń Kościelna i Łapy. Jest to jeden z najcenniejszych i priorytetowych obszarów NPN (Dembek 2002). Obszar położony jest w jednej z zatok na skraju doliny Narwi, jest silnie uwodniony i niezależnie od pory roku utrzymuje się tu wysoki poziom wód gruntowych. Warunkuje to istnienie czynnego procesu torfotwórczego (Banaszuk 2002). Występują tu najgłębsze w Narwiańskim Parku Narodowym pokłady torfu, których miąższość miejscami przekracza 2m. Na torfowisku panuje mieszany typ zasilania hydrologicznego, gdyż poza zalewem powierzchniowym ma tu miejsce także intensywne zasilanie wodami podziemnymi dopływającymi z wysoczyzny (Banaszuk 2002). Szata roślinna torfowiska to głównie szuwały właściwe i wielkoturzycowe, które w wyniku zaprzestania ekstensywnej gospodarki łąkarskiej zarastają wierzbą i brzozą.

Inwentaryzacja przyrodnicza

Najnowsze dane na temat przyrody torfowiska dostarczyła inwentaryzacja przyrodnicza wykonana na początku projektu. Dokumentacja przyrodnicza zarejestrowała „stan 0” przed rozpoczęciem zabiegów ochronnych. Udokumentowane zostały następujące elementy przyrody: roślinność, flora, ornitofauna, bezkręgowce, herpetofauna.

Roślinność i flora

Roślinność torfowiska Rynki tworzą głównie szuwały właściwe i wielkoturzycowe klasy *Phragmitetea* występujące w mozaice z zaroślami wierzbowymi i lasami olszowymi z klasy *Alnetea glutinosae* (Kołos, Matowicka 2009). Roślinność reprezentowana jest przez 12 zespołów i 21 zbiorowisk roślinnych (Kołos, Matowicka 2009), wśród nich cztery to siedliska Natura 2000: 7140-1 torfowiska przejściowe i trzęsawiska na nizu (fot. 1), 6230-4 – niżowe murawy bliźniczkowe, 4030 – suche wrzosowiska, 6410 – zmiennowilgotne łąki trzęślicowe.

Flora torfowiska liczy 200 gatunków roślin naczyniowych oraz 56 gatunków mszaków. Występuje kilka gatunków cennych dla Polski i Podlasia są to: turzycza strunowa *Carex chordorrhiza*, kukułka krwista *Dactylorhiza incarnata* w tym odmiana biała *Dactylorhiza incarnata ssp. ochroleuca*, goździk pyszny *Dianthus superbus*, rosiczka okrągłolistna *Drosera rotundifolia*, narecznica grzebieniasta *Dryopteris cristata*, goryczka wąskolistna *Gentiana pneumonanthe*, mieczyk dachówkowaty *Gladiolus imbricatus*, kosaciec syberyjski *Iris sibirica*, groszek błotny *Lathyrus palustris*, jaskier wielki *Ranunculus linqua*, fiołek torfowy *Viola epipsila*.

Fot. 1. *Caricetum lasiocarpae* z nalotem brzozy (fot. M. Pruszyński)
Photo 1. *Caricetum lasiocarpae* with the coating of birch

Ornitofauna

Na torfowisku Rynki stwierdzono występowanie 66 gatunków ptaków lęgowych lub prawdopodobnie lęgowych (Więcko 2009). Większość występujących gatunków podlega ochronie prawnej zarówno prawa polskiego jak i europejskiego. Na torfowisku lęgą się między innymi: błotniak stawowy *Circus aeruginosus*, derkacz *Crex crex*, żuraw *Grus grus*, kszczyk *Gallinago gallinago*, samotnik *Tringa ochropus*, dzięcioł czarny *Dryocopus martius*, podróżniczek *Luscinia svecica* (Więcko 2009). Stwierdzono tu również występowanie błotniaka łąkowego *Circus pygargus*, lerki *Lullula arborea*, gąsiora *Lanius collurio*, orlika krzykliwego *Aquila pomarina*, (Więcko 2009), dubelta *Gallinago media* (Sterzyńska 2002).

Bezkęgowce

Na obszarze torfowiska Rynki udokumentowano występowanie 46 gatunków motyli dziennych oraz 23 gatunków ważek (Bystrowski 2009), wśród nich wiele gatunków rzadkich i zagrożonych w skali Polski i Europy. Są to motyle: rojnik morfeusz *Heteropterus morpheus*, dostojka laodyce *Argynnis laodice*, dostojka ino *Brenthis ino*, przeplatka diamina *Melitea diamina*, strzępotek soplaczek *Coenonympha tullia*, czerwoczyk nieparek *Lycaena dispar*, bardzo liczna populacja strzępotka edypusa *Coenonympha oedippus* (Bystrowski 2009) oraz ważki: miedzopierś arktyczna *Somalochlora arctica* i żagnica zielona *Aeschna viridis*.

Herpetofauna

Herpetofauna torfowiska reprezentowana jest przez 5 gatunków płazów: traszkę zwyczajną *Triturus vulgaris*, ropuchę szarą *Bufo bufo*, żabę jeziorkową *Rana lessonae* żabę trawną *Rana temporaria*, żabę moczarową *Rana arvalis* oraz 1 przedstawiciela gadów jaszczurkę żyworodną *Lacerta vivipara* (Kosińska-Krzyściak 2009).

Wykup gruntów

Realizacja jakichkolwiek zadań ochronnych przez Narwiański Park Narodowy możliwa jest tylko na gruntach Skarby Państwa. Jednak ponad 70% powierzchni Parku to nadal grunty prywatne i utrudnia ochronę niektórych cennych fragmentów NPN. Niewielkie zainteresowania właścicieli użytkowaniem bagiennych łąk w parku sprawia, że jedynym sposobem ochrony jest wykup gruntów, a następnie realizacja ochrony czynnej.

Obszar torfowiska składa się z ponad 320 działek ewidencyjnych, których średnia powierzchnia wynosi 0,9ha. Są one bardzo wąskie i długie co jest charakterystyczne dla gruntów użytkowanych kośnie i pastwiskowo w całej dolinie Narwi. Granice działek są trudne do odnalezienia „na gruncie” ponieważ nie ma punktów, które je rozgraniczają. Zlokalizowanie poszczególnych działek możliwe jest jedynie dzięki użyciu precyzyjnego GPS-a. Przed rozpoczęciem projektu w tym rejonie, w zarządzie Narwiański Park Narodowy było tylko 35ha (wyłączając powierzchnie leśne).

Proces wykupu gruntów jest skomplikowany i długotrwały. Uzyskane we wcześniejszych latach doświadczenia związane z kupnem gruntów na rzecz NPN pozwoliło wnioskować, że będzie niemożliwe wykupienie w czasie trwania 3 lat projektu wszystkich działek znajdujących się w granicach torfowiska. Ma to przede wszystkim związek ze skomplikowaną sytuacją prawną niektórych działek. Po wstępnym rozpoznaniu założyliśmy, że możliwy będzie wykup 100ha. Głównym kryterium decydującym o kupnie działki są walory przyrodnicze oraz lokalizacja umożliwiająca utworzenie większego kompleksu gruntów Skarbu Państwa.

Zabiegi ochronne – odkrzaczanie

Obszar torfowiska tak jak cała dolina Narwi była przez setki lat ekstensywnie użytkowana jako łąki i pastwiska, co skutecznie hamowało sukcesję. Od końca lat 70, zaprzestano jakichkolwiek form użytkowania, co było jedną z przyczyn ekspansji gatunków krzewiastych i drzewiastych (fot. 2). Proces ten wpłynął na spadek różnorodności biologicznej obszaru ponieważ znacznie zmniejszyła się powierzchnia „terenów otwartych”. Intensyfikacja produkcji rolnej sprawia, że obecnie zainteresowanie rolników prowadzeniem ekstensywnej gospodarki rolnej jest niewielkie. Aby osiągnąć główny cel projektu – zwiększenie i utrzymanie różnorodności biologicznej torfowiska Rynki – należy przywrócić i ustabilizować stan siedlisk torfowiska z czasu regularnie prowadzonej ekstensywnej gospodarki łąkarskiej. Pierwszym krokiem w tym kierunku jest powstrzymanie sukcesji wierzby i brzozy poprzez ciągłe, kilkuletnie odkrzaczanie. Ten zabieg ochronny jest głównym zadaniem w projekcie i będzie realizowany na gruntach będących w zarządzie NPN oraz na działkach wykupionych w czasie trwania projektu. W latach 2010-2012 zostaną usunięte drzewa i krzewy z powierzchni 325ha z czego w 2010 r. 75 ha, 2011 – 115 ha, 2012 – 135 ha. Odkrzaczanie wykonywane jest po zakończeniu lęgów w sezonie jesienno-zimowym.

Fot. 2. Zakrzaczenia na torfowisku Rynki (fot. M. Pruszyński)
Photo 2. Bushes in Rynki bog

Monitoring przyrodniczy – ocena efektów prowadzących prac

Ocena efektów prowadzonych zabiegów ochronnych będzie możliwa dzięki monitorowaniu poszczególnych elementów przyrody torfowiska Rynki. Monitoring przyrodniczy obejmie następujące składniki ekosystemu torfowiska: roślinność i flora, ornitofauna, bezkręgowce, herpetofauna. Opracowane wyniki dadzą odpowiedź czy prowadzone zabiegi ochronne doprowadziły do osiągnięcia głównego celu projektu.

Edukacja ekologiczna

Część obszaru torfowiska nie zostanie objęta zabiegami ochronnymi, ponieważ nadal pozostanie w rękach prywatnych. Dlatego w projekcie zaplanowano akcję edukacyjną skierowaną do społeczności lokalnej. Zadanie to ma na celu zwiększenie świadomości ekologicznej społeczności lokalnej w zakresie konieczności ochrony siedlisk i gatunków poprzez ekstensywną gospodarkę łąkarską. Działanie to ma skłonić rol-

ników do ponownego ekstensywnego użytkowania łąk na torfowisku Rynki. Edukacja rolników będzie się odbywała na szkoleniach, których tematami będą: sposoby użytkowania rolniczego w celu ochrony siedlisk i gatunków, możliwości pozyskania dodatkowych środków finansowych na użytkowanie rolnicze obszarów bagiennych w celu ochrony ich walorów przyrodniczych.

Literatura:

- Banaszuk P. (kier.) 2002. Plan ochrony Narwiańskiego Parku Narodowego. Operat ochrony przyrody nieożywionej i gleb, Politechnika Białostocka, Białystok (maszynopis).
- Bystrowski C. 2009. Inwentaryzacja przyrodnicza torfowiska Rynki i koncepcja monitoringu przyrodniczego. Inwentaryzacja i koncepcja monitoringu bezkręgowców w tym motyli dziennych i ważek. Towarzystwo Ochrony Siedlisk Prohabitat Białystok (maszynopis): 37-70
- Dembek W., Szewczyk M., Oświecimka Z. 2002. Plan Ochrony Narwiańskiego Parku Narodowego. Operat ochrony ekosystemów lądowych IMUZ Falenty (maszynopis).
- Kosińska-Krzyściak R. 2009. Inwentaryzacja przyrodnicza torfowiska Rynki i koncepcja monitoringu przyrodniczego. Inwentaryzacja i koncepcja monitoringu herpetofauny. Towarzystwo Ochrony Siedlisk Prohabitat Białystok (maszynopis): 71-82.
- Kołos A., Matowicka B. 1993. Waloryzacja przyrodnicza projektowanego rezerwatu przyrody „Rynki” w Narwiańskim Parku Krajobrazowym. Białystok
- Kołos A., Matowicka B. 2009. Inwentaryzacja przyrodnicza torfowiska Rynki i koncepcja monitoringu przyrodniczego. Inwentaryzacja i koncepcja monitoringu roślinności z elementami flory. Towarzystwo Ochrony Siedlisk Prohabitat Białystok (maszynopis): 5-26.
- Sterzyńska M. (kier.) 2002. Plan ochrony Narwiańskiego Parku Narodowego. Operat ochrony fauny. Muzeum i Instytut Zoologii PAN, Warszawa (maszynopis).
- Więcko A. 2009. Inwentaryzacja przyrodnicza torfowiska Rynki i koncepcja monitoringu przyrodniczego. Inwentaryzacja i koncepcja monitoringu ornitofauny. Towarzystwo Ochrony Siedlisk Prohabitat Białystok (maszynopis): 27-36.

Iwona Katarzyna Laskowska
Narwiański Park Narodowy
iwona.laskowska@nnp.pl

Projekt „Ochrona siedlisk i gatunków na torfowisku Rynki w Narwiańskim Parku Narodowym” jest współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Infrastruktura i Środowisko

**INFRASTRUKTURA
I ŚRODOWISKO**
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

